

BO'LAJAK TARBIYA FANI O'QITUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASH QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Mo'ydinova D. Q

Farg'ona davlat universiteti

Tayanch so'zlar: bilim, ko'nikma, malaka, kreativ fikrlilik, kreativ kompetentlik, shaxs fantaziyasi, tarbiyalanuvchi.

Ключевые слова: знания, умения, компетентность, творческое мышление, творческая компетентность, личная фантазия, студент.

Key words: knowledge, skills, competence, creative thinking, creative competence, personal fantasy, student.

O'qituvchilar har doim ta'lim sohasida muhim shaxs bo'lganlar va ular albatta kreativ fikrlash borasida boshqa shaxslardan ajralib turishadi. Tarbiya fani o'qituvchisi esa alohida iste'dod, qobilyat, bilim, ko'nikma va shaxsiy-axloqiy hislatlarga ega bo'lishi kerak. Chunki u nafaqat ta'lim jarayoni balki, o'quvchidagi ma'naviy-axloqiy hislatlarni shakllantirish jarayonida ham bevosita ishtirok etadi.. Ammo, ushbu jarayonda bo'lajak tarbiya fani o'qituvchisi kreativlik qobilyatiga ega bo'lmasa, o'quvchilar jamoasi bilan o'zaro muloqotni yo'lda qo'yishda bir qator to'siqlarga uchraydi. Nima uchun kreativlik tarbiya fani o'qituvchisiga kerak. Chunki, hozirgi zamon o'zgarishi va yangicha dunyoqarashga mos fikr-mulohazali shaxs bo'lish, kreativlikning asosiy komponentlarini o'zida mujassam etishga bog'liq.

O'qituvchining kreativligi deganda, o'z tajribasini qayta ko'rib chiqishi va yaxshilashi, hammaga ma'lum narsalarni o'zgartira olishi va ijodiy foydalana olishi, sifat jihatdan yangiliklarni yaratishi kabi ijodiy xislatlar tushuniladi.

Kreativlik tushunchasi (lot., ing. "create"-yaratish, "creative"-yaratuvchi, ijodkor) ingliz tilidan tarjima qilinganda ijod ma'nosini anglatadi. Kreativlikni: ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga doimiy tanqidiy nazar solish va tahlil etish deyish mumkun. Hozirgi zamon psixologiya va pedagogika lug'atlariga asoslanib o'qituvchining kreativligi deb uning fikrlaridagi

sezgilaridagi, muloqotdagi, alohida faoliyat turidagi, ijodiy yondashish, bilish darajasi deb ta'riflash mumkin. Kreativlik insonda mavjud ma'lumotlarni qayta ishlab chiqarish va ularni cheksiz yangi modelini yaratishga javob beradi. "Kreativlik otasi" nomi bilan mashhur Pol Torrans to'rtta kreativlik konikmasini aniqlagan. Uning olib borgan tadqiqotlarini tahlil qilar ekanmiz, shunga amin bo'ldikki, mazkur kreativ ko'nikmalarni shakllantirish va ularni baholash quyidagicha:

1. Ravonlik. Ko'plab g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi, "ko'p" degan so'zga asoslanadi.

2. Moslashuvchanlik. Turli g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi "o'zgartirish" degan so'zga asoslanadi.

3. O'ziga xoslik. Boshqalarga o'xshamagan, ajralib turuvchi g'oyani o'ylab topish ko'nikmasi "noyob" degan so'zga asoslanadi.

4. Yaratuvchanlik. G'oyalarni kengaytirish ko'nikmasi "qo'shish" degan so'zga asoslanadi.

Pol Torransning to'rtta kreativlik ko'nikmasini (ravonlik, moslashuvchanlik, o'ziga xoslik, yaratuvchanlik) o'zida rivojlantirgan bo'lajak tarbiya fani o'qituvchisi o'quvchi bilan shug'ullanayotganda, ta'limni ham, tarbiyani ham, tarbiyalanuvchida muajassam etadi. Avvalo, kreativ fikrlash uchun bilimga ega bo'lsa va u bilimni amalda qo'llay olsa o'z pedagogik faoliyatini to'g'ri tashkil etgan bo'ladi. Bo'lajak tarbiya o'qituvchisida qancha ko'p bilim, ko'nikma va malaka mavjud bo'lsa rivojlanish va kreativ fikrlash qobiliyati ham shunga monand rivojlanadi. Kreativ fikrga ega o'qituvchi bola bilan shug'illanganda, bola erkin, o'zini hotirjam his qiladi. Bunday o'qituvchi bolaga nima kerakligi, bola nima hohlayotganligi va albatta u nimalarga qiziqishini bilgan holda uni rivojlanishiga ko'maklashadi.

Kreativ fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan o'qituvchi boshqa hamkasblariga nisbatan o'quvchining qiziqishi, qobiliyati, hohish-idrokini bilgan holda uni o'z qiziqishlari oqimiga to'g'ri yo'naltirishga harakat qiladi. O'quvchilarning barchasi o'zgacha fikrli, qobiliyatli, bilimli va albatta o'zgacha tarbiya ko'rgan bo'lishadi. Kreativ fikrli o'qituvchi o'zgacha tarbiyalanuvchiga ham, o'zgacha muhitda ham, bilimni va fikrini o'quvchi ongiga singdira oladi. Bu fikr va bilimni o'quvchi ongiga singdira olish har hil usulda bo'lishi mumkin. Masalan, qiziqarli o'yinlar, savol-javoblar, ko'rgazmalar va hozirgi kunda yangicha texnologiyalardan tarkib topgan videoroliklar orqali o'quvchini bilim olishga yana bir turtki bo'la oladi. Albatta, bunda bo'lajak tarbiya o'qituvchisini kreativ fikrlilik qobiliyati keng bo'lishi maqsadga muvofiq bo'ladi

“Muayyan omillar pedagoglarda kreativlik sifatлари, malakalarini rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli pedagogik jarayonda pedagoglar ushbu omillarni bartaraf etishga e‘tibor qaratishlari lozim. Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi:

- 1) tavakkal qilishdan qochish;
- 2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo‘pollikka yo‘l qo‘yish;
- 3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi;
- 4) boshqalarga tobe bo‘lish;
- 5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o‘ylash.

Kreativ muhitda pedagog bo‘lajak o‘qituvchilar diqqat-e‘tiborini jalb etish maqsadida biror bir yangilikdan foydalanadi. Qiziquvchanlik va shubhani uyg‘otuvchi ma‘lumot, bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘ziga jalb etib, ularda o‘qishga bo‘lgan intilishni kuchaytiradi. Oliy ta‘lim muassasalarida ham pedagoglar bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ularning jamoa bo‘lib, kichik yoki katta guruhlarda ishlashlari uchun zarur shart-sharoitni yaratib bera olishlari zarur. Zero, katta va kichik guruhlarda ishlash jarayonida bildirilgan har qanday fikrni kreativ jihatdan rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi”.

Albatta, bo‘lajak tarbiya o‘qituvchisi kreativ fikrli bo‘lib, yuqorida ta‘kidlagan xatolarga yo‘l qo‘ymas o‘quvchilar ham bu o‘qituvchiga nisbatan ijobiy fikrga ega bo‘ladilar. Uning fikri, hohishi va tanlovi bo‘lajak tarbiya o‘qituvchilari uchun muhim sanalib, bu omillar orqali ular o‘quvchilardaham kreativ fikrlilikni shakllantira oladilar. Bu esa tarbiya fanio‘qitish jarayonining samarasini tam’inlashga xizmat qiladi.

“O‘quvchilar kreativ kompetentlik faoliyatini tashkil qilishda ikki o‘zaro bog‘liq vazifani e‘tiborga olish lozim. Ularning birinchisi – o‘quvchilar kreativ kompetentlik faoliyatida mustaqil fikrlashni rivojlantirish, bilim egallashtirish, bilim egallashtirish, ilmiy dunyoqarashini shakllantirilishi bilan; ikkinchisi – o‘zlashtirilgan bilimlarni ta‘limda va amaliy faoliyatda mustaqil qo‘llay olishga o‘rgatish bilan belgilanadi. Quyidagi ko‘rsatkichlar o‘quvchilarda kreativ kompetentlikni shakllantirish mezonlari sifatida taklif qilindi: mustaqil qaror qabul qilish; o‘z imkoniyatlariga ishonch; faol izlanuvchanlik; fikrlash tezligi; fikrlash moslashuvchanligi; g‘oyaning o‘ziga xosligi; g‘oyaning mukammalligi; g‘oyaning ijobiy yo‘naltirilganligi; axborotlarni qayta ishlash va maqsadli qo‘llay olish; tasavvur kengligi; bir-biridan uzoq fikrlarni o‘zaro bog‘lay olish; g‘oya salmog‘ini baholay olish; yechimning nafis, bejirim va oddiyliigi; ko‘plab g‘oyalarni yuzaga keltira olish; g‘oyaning asosliliigi. Ushbu

sifat ko‘rsatkichlarini baholashda test sinovi, muammoli topshiriq va tajriba usullaridan foydalaniladi”.

Bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchisi kreativ fikrga ega bo‘libgina qolmasdan, balki bu fikrlarni o‘quvchi ongiga so‘z vositasida singdira olish ko‘nikmalariga ham ega bo‘lmog‘i lozim. Ya‘ni, bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchisi o‘zida kreativlikni shakllantirib, ammo amalda qo‘llyay olmasa natijaga erishish qiyinlashadi. Agar so‘z vositasi yaxshiligi, o‘quvchilar bilan shug‘ullanish qobiliyati yaxshi bo‘lib lekin, kreativ fikrga ega bo‘lmasa o‘quvchiga bilimni va ilmni o‘rgatayotganda bir qancha hatolarga yo‘l qo‘yadi. O‘quvchilar bilan ishlash muhitida ularni darsga jalb qilish, qiziqtirish va dars jarayonini intellektual o‘yinlar bilan boyitish bu o‘quvchining bilim olishiga ishtiyoqini ortishiga bir muncha sabab bo‘ladi. Kreativ fikrli o‘qituvchi o‘quvchilar bilan dars jarayonida intellektual o‘yinlardan foydalana olsa o‘zi kutgan natijaga erisha oladi. Bu orqali o‘quvchilar orasida raqobatdoshlik bo‘ladi va raqobat bor joyda har tomonlama o‘sish bo‘ladi. Bu o‘yinlarni o‘ylab topish, yangicha metodlardan foydalanish kreativ fikrli tarbiya o‘qituvchisiga xos xususiyatlardir.

Kasbiy faoliyat jarayonida pedagogning kreativligi turlicha namoyon bo‘ladi. Ular quyidagilardir:

Me‘yoriy hujjatlar (o‘quv fanlari bo‘yicha DTS, o‘quv dasturi va rejalarini)ni tayyorlash.

O‘quv manbalari (darslik, o‘quv-metodik va metodik qo‘llanma, tavsianoma, lug‘at, ensiklopediya, atlas, ish daftari va b.)ni yaratish;

Ta‘lim jarayoni va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar loyihalarini tayyorlash;

O‘quv axborotlari, nazorat hamda sinov topshiriqlarini shakllantirish ;

Ta‘lim jarayonini mazmunli, jonli, jo‘shqin tashkil etish;

Ilmiy-tadqiqotlarni to‘g‘ri usulda va muvaffaqiyatli olib borish;

Ilmiy va metodik yig‘inlarda faol ishtirok etish hamda chiqishlar qilish;

Ilmiy, ilmiy-metodik va metodik ishlanmalarni taqdim etish;

Davriy hisobotlarni topshirish, attestatsiyadan o‘tish;

Ushu manbalarni o‘zida shakllantirgan bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchisi har tomonlama kreativ fikrlilikni ham shakllantiradi. Masalan, “ta‘lim jarayonini mazmunli, qiziqarli, jonli, jo‘shqin tashkil etish” orqali tarbiya fani o‘qituvchisi o‘quvchilarni ham, o‘zida ham kreativ fikrlilikni mujassam etadi. O‘quvchilar esa fikrini erkin bayon qilish orqali tengdoshlari bilan fikr almashadi. Shu bilan birga darsga bo‘lgan e‘tibori, qiziqishi va ishtiyoqi ham ortadi. O‘quvchilarda buni rivojlantirish uchun albatta, bo‘lajak tarbiya o‘qituvchisi avvalo o‘zida kreativ fikrlilikni rivojlantirishi lozim. Tarbiya fani o‘qituvchining kreativligi nafaqat o‘zida balki, yuqorida ta‘kidlaganimizdek o‘quvchilarda ham kreativ

fikrlashni oshiradi. Bu esa o'qituvchi va o'quvchining rivojlanishi bilan to'xtab qolmasdan, kelajakda jamiyatni ham, yurtning rivojlanishi uchun ko'mak bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. SAIDKULOVICH, S.B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(1), 75-77.
2. Tojiboyev, J. U. O. G. L. (2022). Talabalarda estetik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 585-594.
3. Ugli, T. J. U. (2022). The role of aesthetic education in the preparation of future fine art teachers for professional activity. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(12), 60-64.
4. Umidjon o'gli, T. J. (2022). Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining estetik madaniyatini rivojlantirish mazmuni. *Ijodkor o'qituvchi*, 2(23), 473-475.
5. Umidjon o'gli, T. J. (2022). Kreativ yondashuv asosida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining estetik kompetentligini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammo sifatida. *Ijodkor o'qituvchi*, 2(23), 480-482.
6. Jalalov, Bakhromjon Bekmurzaevich, H. A. Khatamov, and F. U. Na saidenova. »Advantages of collective learning.« *Scientist of the XXI century* (2016)
7. B.N. Oripov. *Modern pedagogical technology, didactics and methodology of teaching Fine Arts. (educational and methodical guide)* Tashkent - 2013.
8. Сиддиқов, Б. С., & Джалалов, Б. Б. (2016). Objectives Of The Youth Activity By Teaching Training. *Учёный Ххи Века*, (6-2 (19)), 41-44.
9. Туйчиева И.И., & Ганиева Г.В. (2016). Характеристика Принципов Планирования Работы По Развитию Речи. *Ученый Ххи Века*, (11 (24)), 48-53.
10. Уринова, Н. М., & Байджанов, Б. Х. (2016). Социально-Педагогические Особенности Подготовки Будущих Учителей К Воспитательной Работе. *Учёный Ххи Века*, (4-2 (17)), 21-24.
11. Шермухаммадов, Б. (2012). Использование Различных Методов, Форм И Средств В Воспитании Молодежи. *Актуальные Проблемы Современной Науки*, (5), 80-83.
12. (<https://azkurs.org/reja-kirish-talim-tizimini-isloh-qilish-zamon-talabi-kadrlar-t.html>);
13. (<https://azkurs.org/mavzu-konikma-va-malakani-shakllantirish-talim-jarayoni-sifati.html>);
14. (<https://azkurs.org/ozbekiston-respublikasi-qishloq-va-suv-xojaligi-vazirligi-tosh-v3.html>);
15. <https://azkurs.org/pedagogik-kompetentlik-va-kreativlikni-shakllantirish.html>

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarini kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari hamda ularni shaxsiy va kasbiy rivojlantirishda tutgan o'rni haqida so'z boradi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются педагогические возможности развития творческого мышления будущих учителей образования и их роль в личностном и профессиональном развитии.

SUMMARY

This article discusses the pedagogical possibilities of developing creative thinking skills of future teachers of education and their role in personal and professional development.